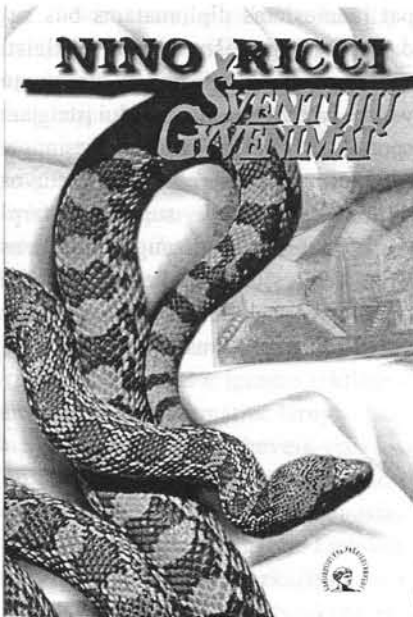

Knygos ir žurnalai

Dail. Sigitas Šniras

Ricci N. *Šventųjų gyvenimai* / Iš anglų k. vertė Valdas V. Petrauskas. – V.: Tyto alba, 1997. – 5000 egz.

Italų kilmės kanadiečių rašytojo Nino Ricci romanas kartis nuo karto sublizga puikiu stiliumi, kurį berods puikiai perteikia ir vertėjas (pvz., 113 p. tiesiog fiziškai girdimas ankstyvo žiemos ryto skambesys). Tiesa, siužetas reto banalumo, tai dar viena bestselerinė paskenduolės istorija, tik kiek sumoderninta, – laimei, padėtį gelbsti labai preciziškas Italijos provincijos kaimelio gyvenimo vaizdavimas; visa ši egzistencija sunkte persunkta katalikybės, prietarų ir kasdienybės mišiniu – iš viso to Ricci padaro tikrai įdomų daiktą, kaip tik daiktą, nes skaitant tikrai ryškūs fizinės apčiuopiamybės pojūtis.

Ir romano šerdis – ne paskenduolės istorija (nors anotacijoje pristatoma bū-

tent ši knygos perskaitymo galimybė), bet, manding, religinis nervas. Pats pavadinimas „šventųjų gyvenimai“ nėra bevaisis ar pasityčiojantis kodas; išties ne be reikalo knygos apogėjuje herojės Kristinos sūnui *La maestra*, arba mokytoja, pasakoja apie šventosios Kristinos kančias; skaitoma iš naivių, bet stiprių hagiografijų, ir daugmaž aiškėja, kad ne veltui naratoriaus motina Kristina kenčia kaimo patyčias – taip nuo romėnų inkvizitorių kentė ir šventoji Kristina. Pagal Kristinos hagiografijų modelį ir sudėstyta ši knyga. Romėnų teisėjai, žiauriai kankinę Kristiną, patys pasimiravo nuo širdies smūgio; mūsų herojės Kristinos įžeidėjus taip pat ištinka nelemtys, lūžta kaulai, kaimas net įsitikinęs, kad ji turi blogą akį. Šventąją Kristiną tikėjimo priešai galiausiai pražudo jūroje, knygos herojė, atlaikiusi visus išmėginimus žemyne, pražūsta laive pakeliui į Ameriką. Tiesa, šv. Kristina kankinama dėl tikėjimo, romano Kristina kaimo patyčias kenčia dėl to, kad, vyrui ilgus metus esant Amerikoje, ima laukti, bet tai, matyt, modernumo ženklai. Ir be didesnės ironijos – žmogaus kančia visada yra žmogaus kančia, tą Ricci pirštu prikišamai rodo per visą romaną, o ir jo vaizduojami kaimo kunigai iš sąkyklų stengiasi Kristinai padėti, užuolankomis lygindami ją su Marija (p. 67). Nors rašytojas neperša evangelinių palyginimų, kai kurie jų nuolat lydi Kristiną. Gana saikingai naudojama ir moderniam romanui lyg ir privaloma psichoanalizė. Pvz., naratoriaus pasakojimas apie tėvą: „visad vaizdavaisi jį kaip kokį vaiduoklį ar miglotą vaidalą, kartais sugebantį įsikūnyti, tapti apčiuopiamu žmogum, paskiau staiga ištirpti,

stebuklingai išgaruoti ir virsti neregimu, bet tuo pačiu metu būti visur“ (p. 29–30). Toliau visiškai neišskaitomi, prikraigioti tėvo laišškai gan tiesmukai sulyginami su Dievo rašmenimis ant sienos, kuriuos Danielius tegalėjęs perskaityti – vėl froidistinis motyvas; beje, ir nuolatinis visur esančio tėvo buvimas už vandenyno galėtų liudyti klasikinį tėvo „išstūmimo“ kompleksą.

Dar viena romano linija – prietaruose ir katalikybėje skendintis kaimas. Stiliškai primygtinai pietietiška itališka, bet ypatingo skirtumo nuo, tarkime, lietuviško kaimo realijų nėra. Gal tik prietarai kiek kitokie. Kaime skamba varpai, kviečiantys į mišias, ir visas kaimas išskuba į bažnyčią, išskuba pro savo namų duris; o virš tų durų kabo avino ragai, prikalti, idant apsaugotų nuo blogos akies (p. 112–113). Berniukas, mėginamas apsaugoti motiną nuo piktos lemties, atlieka kažkokią funebrišką „savo darbo“ apeigą, nakčia laukuose paaukoja viščiuką (p. 91–96). Lyg padeda, lyg nepadeda, o ir auka nelabai nusiseka, bet šios aukos aprašymas romano viduryje tarsi turėtų kažką reikšti – gal beviltišką visų norą pataisyti pasaulį ir kitus su antgamtinių jėgų pagalba, nesvarbu kokių, gal todėl taip įmantriai susipina katalikiški ir magiški motyvai. Raganos vaidmuo kaime beveik toks pat kaip kunigo. Tik gal kunigas atlaiko Dievo žvilgsnį į kaimą, ragana – kitų, tamsių jėgų spaudimą.

Ir vis dėlto kyla mintis – religinį pasaulį ir paprastą egzistenciją šiame Italijos kaime sujungia kaip tik prietarai. Jie ne tokie beprasmiški, jų įgyvendinimas suteikia tam tikrą ramybę, išsivaiduojama, pvz., nuo blogos akies, nuo

nežinomų ir žinomų žmogų apsedančių galių. Ir gyvenimas jų akivaizdoje, su jais ir per juos yra religinis gyvenimas. Į juos atsirėmus, jis darosi tvirtesnis. Ir stojama Dievo akivaizdon, katalikybės erdvėn. Gal tai prietarai, kuriuos galima demaskuoti švietėjišku elgesiu, gal Dievo ženklai, dar vieni Dievo ženklai, tiesiog padedantys gyventi ir skaityti šventųjų gyvenimus. Atrodo, gyventi šventai, nors ir panirus smulkiose peštynių, rietenų, apkalbų sukuriuose, o kartu savo elgesiu modeliuoti skausmą kitiems. Taip pat šventai kenčiantiems.

Andrius Jaras

Dail. Sigitas Šniras

Pelevin V. Čiapajevs ir Pustota / Iš rusų k. vertė Rimantas Vanagas. – V.: Tyto alba, 1998.

Viktoro Pelevino „Čiapajevs ir Pustota“ – vienas įdomiausių šiuolaikinių romanų. Nuostabu, kad supažindinama su šiuolaikine rusų literatūra – manau, ten vyksta ne mažiau įdomūs procesai nei, pvz., skandinavų literatūroje.

Sunku įvardyti šios knygos žanrą, bet tikriausiai neapsiriktume ją priskyre kafebudistiniam stiliui su tipiška rusiška masuote. Šiuo atveju tai pasiteisi-

na. Ideologiniu požiūriu – tai budistinis romanas. Nors su asmenimis elgiamasi kaip su šapaliukais vėtroje, o įvykiai ne tiek savaime svarbūs, bet skaityti nuobodu.

Čiapajevs, nors ir ne istorinis ar anekdotinis, su savo palydovu tarsi Petka, bet ne visai Petka, su Anuška lyg tačianka, lyg šarvuočiu, lyg vyriausybinu ar naujarusišku vagonu malasi po Rytus, sutikdami istorines ir ne visai asmenybes, o Petka nuolat mėgina atsiminti kažką svarbaus arba apskritai viską, susitikti nelyginant Volando pusbrolių pavaižduotą baroną Ungerną ir nuolat už savęs jaučia vien tuštumą. Kažkas vyksta, vyksta akinamai aiškiai, bet taip egzistenciškai netvirtai, kad kiekvieną akimirką romano herojus gali pasinerti į visiškai kitą erdvę ir laiką, kur visas jo ligtolinis pažinimas ir žinojimas išskysta ir dingsta, o nauja situacija reikalauja naujų vertybių ir naujos atminties – gana laisvas, bet apytiksliai budistinių mokymą atitinkantis siužetas.

Tiesa, ne visai tradiciniu keliu pasiekiamas pažinimas ar nušvitimas. Yra Mokytojas, šiuo atveju Čiapajevs, kartas nuo karto sviedžiantis savo globotinį į ugnį tikrąja žodžio prasme ar išleidžiantis pasisevečiuoti pragaruosna, ir viskas, žinoma, Nušvitimo labui. Tokios pamokomos situacijos, artimos zenbudistiniams koanams (gaisro scena, p. 289–299) ar košmariškiems sapnams su didžiule tikrovės ir paradokso doze (Serdiuko ir Kavabatos istorija, p. 155–196) ar veikiau narkotinėms vizijoms. Ne be reikalo visas siužetas iš tikrųjų įsireda po scenelės, kiek pranokstančios Venedikto Jerofejevo kokteilius, kai įgeriama „Baltijos arbatos“, gero šniauko kokaino miltelių ir degtinės mišinio. Beje, tai padeda ir toliau. Ir dar – siužetas konstruojamas pagal ciklo, pagal užsisklendžiančio rato, matyt, budistinio sansaros rato, principą, t. y. herojaus nuotykiškai prasideda revoliucijos laikų Maskvoje, lyg restorane, veikiau „kabake“, baigiasi bemaž taip pat, tik dar kvailiau atrodančiame „naujarusiškame“ restorane, užsaisakius, tiesa, ne kokaino su degtine, o jau moderniau, „ekstazės

su absoliutu“, t. y. ratas užsibaigia ten pat. Kai kurios narkotinės vizijos irgi „sukasi“ tokiais ratukais. Na, ir sapnai.

Gal toks siužeto „įsukimas“ turėtų rodyti, kad viskas „vienodos vertės“, t. y. sapnai, vizijos, psichinio ligonio kliesdėsiai – viskas yra tiek pat realu ar tiek pat nerealu kaip ir gyvenimas. Svarbu ne tai, ką laikysime realybe, svarbu, kad yra galimybė ištrūkti iš šio nesibai-giančio, kankinančio proceso. Viskas išsisprendžia vienodai, iš šito absurdiško užkeikto rato išsilaužiama, išokant į Čiapajevs vežėčias. Taigi Čiapajevs čia reikštų Budą ir jo mokymą, o romanas pasibaigia, kai Čiapajevs savo šarvuotyje perduoda herojui geltoną rožę; geltona – svarbiausia budizmo spalva.

Gana grakščiai surkurta Čiapajevs – Petkos – Anuškos linija (primaišant, tiesa, ir Kotovskių, Briusovų, Švarcnegerių...). Čiapajevs rusams – vienas jų pergalių simbolių, o nepaprastai populiarūs anekdotai apie Čiapajevs daro jį absurdo teatro herojumi. Šis didelis rusiškas (o gal tiesiog labai žmogiškas?) paradoksas leidžia Čiapajevs paversti ir gyvenimo absurdo, ir išsigelbėjimo iš jo rusišku budistiniu simboliu.

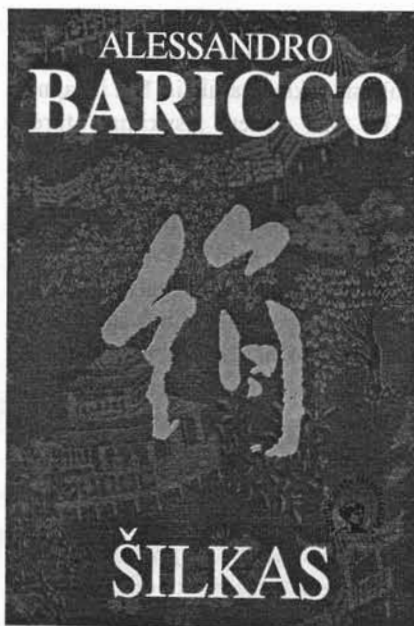
O knyga paprasčiausiai puiki, nors ir be didesnių pastangų, bet gerai sukalta. Panašaus kūrinio norėtusi sulaukti iš lietuvių rašytojų, – pamintiji, užversdamas knygą.

Andrius Jaras

Baricco A. Šilkas / Iš italų k. vertė Pranas Bieliauskas. – V.: Tyto alba, 1998. – 4000 egz.

Jei skaitydami Alessandro Baricco knygą norite patirti tai, ką ji gali duoti išties, būtina turėti laisvą ir ramų vakarą, jei akys leidžia – žvakę, jei ne – bent jau pritemdytą kambarį ir arbatinuką švelnios kinietiškos arbatos. Ir porcelianinį puodelį. Efektas, švelnus ir savitas, tikrai bus.

Tvirtinu tai, nors taip ir nepasielgiau, nes šiaip knygelė, kad ir meistriška, nuobodi ir antrą kartą jos skaityti

Dail. Sigitas Šniras

nesinori. Pernelyg daug švelnios estetikos, pernelyg daug rytietiškos tapybos mėgdžiojimo, pernelyg daug fragmentiškumo.

Nors, žinoma, skonio reikalas. Tas fragmentiškumas, kita vertus, estetui gali suteikti daugkartinį malonumą – nes norint pajusti knygos skonį, galima atsiversti bet kokį puslapį ir perskaityti:

„Vieną vakarą Elena jį paklausė:

Kas čia?

Voljeras.

Voljeras?

Taip.

O kam jis?

Ervė Žonkūras tebesistebeilijo į piešinius.

Nagi prileidi jį pilną paukščių, tiek, kiek tik gali, o paskui, vieną dieną, kai tau staiga kažkas pradžiugina širdį, plačiai atlapoji jo vartus ir žiūri, kaip jie skrenda“ (p. 64).

Kiekvienas sakinytis ir žodis išties išgrakštinti ir net atsitiktinai paimti skamba it lengvi pienės pūkeliai, žinoma, jeigu jie iš tikro skamba.

Siužetas čia bereikšmis, viską uždengia stilius, kažką panašaus mėgstantiems – nuostabus vakaras, estetinė arbatėlė, o ieškantiems intelekto požymių arba tiesiog pasiskaitymo, juolab nusipirkusiems kelionei traukiniu – ka-

tastrofa. Tiesa, savitą ir švelnų grakštumą tekstas įgauna dėl savo konstrukcijos, čia ir slypi didelė paslapties dalis. Kol knygos poskyriai matomi taip, kaip juos išskaidė autorius – kaip mažos teksto skaidulėlės, kyla lengvas neišbaigtumo, nepasakymo iki galo, paslapties potyris – lygiai kaip rytietiškos akvarelės paliekamas „tuščias tuštumos“ plotas. Jei skaitytume pastraipą po pastraipos, neatsiktai, kaip paprastai rašoma, tekstas virstų pasibaisėtina banalybe.

Ką gi – literatūroje reikia mokėti žaisti, už tai ir mokama.

Andrius Jaras

Vaižgantas. *Laiškai Klimams*. – V.: Lietuvos literatūros ir tautosakos inst., 1998. – 456 p.

Literatūrologai bei istorikai sulaukė įdomaus ir vertingo leidinio – Vaižganto laiškų Klimų ir Lesauskių šeimoms. Su jomis Vaižgantą siejo giminytė (už Vasario 16-osios akto signataro ir diplomato Petro Klimo bei karininko Prano Lesauskio buvo ištekėjusios Vaižganto sesers Severijos dukterys Bronė ir Barbora), artimos visuomeninės pažiūros, nuoširdus rūpestis Lietuvos reikalais.

Kaip šie laiškai susiklostė į knygą, kodėl jos antraštėje figūruoja tik vieno adresato – Klimo – pavardė, išdėstyta pratarmėje bei Petro Klimo jaunesniojo žodyje „Tėvo išsaugoti laiškai“. O apie knygos vertę galima spėti iš tokių faktų: ją sudaro 399 laiškai; pirmojo laiško data 1918. VI. 29, paskutiniojo – 1933. IV. 11, o tai yra intensyviausias Juozo Tumo-Vaižganto veiklos laikotarpis. Be to, epistolinis žanras teikia galimybių pažinti adresato ir adresanto interesus, pažiūras, tarpusavio santykius, o šiuo atveju – ir visuomeninį, kultūrinį, literatūrinį besikuriančios Lietuvos gyvenimą, apčiuopti politinių įvykių gijas. Kaip sakyta, tai Vaižganto laiškai, ir jie, kaip ir visa, kas gimė iš jo plunksnos, teikia ir begalinį estetinį malonumą. Iš jų, beje, galima mokyti ir laiškų

rašymo meno – neužgožti adresato savo problemomis, nesidėti kitokiu, bet atvira ir nuoširdžiai dalytis mintimis, domėtis asmens, su kuriuo susirašinėji, problemomis, atsiliepti į jas. Skaitant Vaižganto laiškus kartais gali jausti, ką vienas ar kitas asmuo jam buvo rašęs, kokius faktus ar nuotaikas perteikęs. Viename laiške Vaižgantas netgi apibrėžia šį žanrą („Epistola toli gražu nėra raštas apie virtuvę, šeimą, jos ligas ar statomus namus [...]. O mokslo ar dar ko žmonės nestygsta nepasakę, ką jie apie šį tą yra sugalvoję, ką nauja patyrę“, p. 306) ir toliau nusako privataus susirašinėjimo turinį bei vertę: „[...] moksliniai ir politiniai „pratrūkimai“ tiek paįdomina korespondenciją, tiek aukštai ją pakelia, o *scripta manent** ir turi būti kai kada ir kai kieno panaudoti [...]; [...] privatinis laiškas gali nusverti daugiau, neg ištisa aplaižyta disertacija“.

Vaižganto „pratrūkimai“ susiję su Lietuvos politiniu ir visuomeniniu gyvenimu, Vilniaus krašto aktualijomis, kai kuriomis asmenybėmis, su paties Vaižganto interesais ir jo literatūrine, kultūrine bei konfesine veikla. Ekonomikos, mokslo, visuomeninio bei kultūrinio gyvenimo apžvalga sudaro viso 276 laiško esmę. Iš politinių figūrų rašytojas dažniausiai mini du asmenis – Augustiną Voldemarą ir Antaną Smetoną. Stebėdamas Voldemaro pastangas patekti į vyriausybę ar bent Seimą 1926 metais, jo ketinimus šalininkams remiant tapti autoritarinės orientacijos prezidentu (p. 126), ironiškai reziumuoja tokios karjeros galą ir jos fone – neadekvačias ambicijas: „Lūžo ir nabagas premieras. Bet kurį medį, sako, graužianti savo kirmytė; graužė ir jį. Ir teko nuo jo amputuoti išdas, amputuoti roletę su Šiškinu, amputuoti vilkų broliją, likusį kamieną persodinti į universitetą [...]“ (p. 225). Dar po trejų metų rašytame laiške jau be jokios ironijos rašo kietus, tiksliai Voldemarą charakterizuojančius žodžius: „Tai antipodas ramaus darbininko. Tai blogas Lietuvos genijus, egoistas ir ža-

* Raštai išlieka (*lot.*).